

Polarisatie herkennen en ermee omgaan

DOOR CHRIS WYNS

Chris Wyns is polarisatiestrategist bij Kazerne Dossin en *wij-zij.be*. Hij is voormalig pedagogisch begeleider gelijke onderwijskansen, diversiteit en aanspreekpunt radicalisering voor Katholiek Onderwijs Vlaanderen en oud-leraar, oud-directeur van het Sint-Niklaasinstituut te Anderlecht.

H

HOE ONTSTAAT WIJ-ZIJ-DENKEN?

Wij en zij ontstaat op het moment dat we labelen of in hokjes plaatsen. In allerlei contexten delen we de wereld in een wij en een zij in. Wij de mannen, zij de vrouwen. Wij de ouderen, zij de jongeren. Wij de Vlamingen, zij de Walen. Wij met een Vlaamse achtergrond, zij met een migratieachtergrond. Wij de leraren, zij de ouders. Wij van CLB, zij van de school. Wij de moslims, zij de ongelovigen. Wij de vegetariërs, zij de vleeseters. Ook kinderen doen dat. Wij van 4A, zij van 4B. Wij de jongens, zij de meisjes. Wij de voetballers, zij de seuten. Wij van het college, zij van het instituut.

In 't kort

Wij-zij-denken hoort bij het dagelijkse leven, het is een heel gewone dynamiek. Maar soms schiet wij-zij-denken door in hardnekkige polarisatie, waarbij de verschillen tussen groepen in de samenleving worden uitvergroot en die groepen steeds meer tegenover elkaar komen te staan. Op dat moment kan het een vernietigende impact hebben op de relaties die mensen met elkaar opgebouwd hebben.

Polarisatie kan zich manifesteren in verschillende domeinen van de samenleving. Ook binnen scholen is polarisatie vaak voelbaar. Bovendien zijn jongeren in ontwikkeling vatbaarder voor een zwart-wit polariserend discours. Hoe kunnen we polarisatie herkennen en keren? In dit artikel maak je kennis met hoe polarisatie werkt en wat dat zegt over de aanpak ervan.

Shutterstock

Enzovoort. In hokjes denken is zo oud als de mens. Het is een manier om in te schatten of een omgeving veilig is of niet. Denken in 'wij' bevestigt onze identiteit. En identiteit biedt houvast en veiligheid.

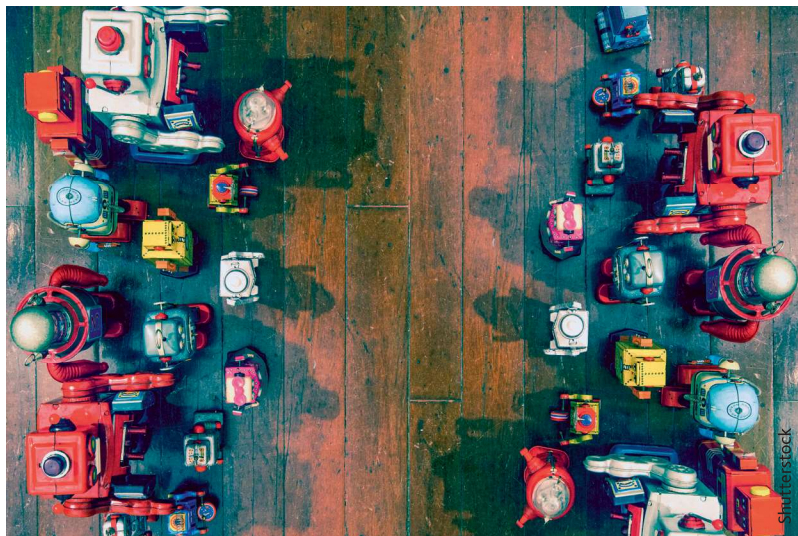
Wij-zij-denken wordt gevaarlijk als het doorslaat: identiteiten staan tegenover elkaar, een open gesprek met de andere wordt onmogelijk en een wederzijdse verwerping is het vernietigende gevolg.

Jongeren zijn vatbaar voor een zwart-wit polariserend discours. Identiteitsvorming staat immers centraal in hun ontwikkeling en meer dan eens zoeken ze daarbij de grenzen van het toelaatbare op. Diegenen die moeilijk hun plaats vinden in deze diverse en globale samenleving, die gekwetst zijn of zich onrechtvaardig behandeld voelen, zijn bovendien vaak vatbaarder voor ideologische en/of religieuze extremen.

POLARISATIE EN CONFLICT VOLGENS BRANDSMA

Het kader dat wij hanteren om polarisatie en conflict te begrijpen en aan te pakken, komt van Bart Brandsma (1). Hij stelt de vraag waarom mensen in conflict gaan en vatbaar zijn voor polarisatie. **Polarisatie is iets anders dan conflict.** Het zijn wel broertjes of zusjes van elkaar: het ene is niet zelden de oorzaak van het andere en omgekeerd. Toch pak je beide anders aan.

Brandsma onderscheidt twee fundamenteel verschillende benaderingen om naar conflict te kijken. De ene benadering zegt dat conflict ontstaat uit verschil: 'Mensen botsen omdat ze andere ideeën, overtuigingen, visies, belangen, gewoonten, routines, culturen of religies hebben.' (1, p. 62) Wie zo denkt, zet verschillkwesties vooraan. Het

enige schommel die de speelplaats rijk is. Ze komen samen aan en maken allebei aanspraak op de schommel. Er wordt getrokken en geduwd. Heel snel verzamelt een grote groep kinderen zich rond het voorval. Ze kiezen partij. Voor of tegen Mohammed of Anna. Ze roepen luid om hun voorkeur duidelijk te maken.

Anna en Mohammed hebben een conflict. We kennen de probleemeigenaren en het probleem: ze willen beiden de schommel. Een conflict speelt zich af op een intermenselijk niveau en het is waarneembaar: ze strijden om de schommel. Het conflict is ook afgebakend in tijd en ruimte: op de speelplaats, tijdens de speeltijd.

Een conflict doorloopt een aantal fasen. Het kent een aanloop tot het op een bepaald moment escaleert. De hitte neemt toe en neemt ook niet direct af. Dat gebeurt pas na een tijdje. Dan kan je toenadering zoeken en een oplossing bepleiten. Ten slotte treedt de verzoeningsfase in.

Zodra het conflict tussen Mohammed en Anna escaleert, is het te laat voor preventie. Dan is er alleen plaats voor interventie: het geruzie moet stoppen. Mohammed en Anna krijgen best ook de tijd om weer tot rust te komen, dat lukt immers niet onmiddellijk. Zodra ze tot rust gekomen zijn, kan de leraar werk maken van bemiddeling, niet eerder. Ze gaan samen rond de tafel zitten en zoeken toenadering. Belangrijk daarin is de erkenning van beide partijen dat er wat fout gegaan is en de wil om dat weer recht te zetten. Tot slot is het ook belangrijk dat Mohammed en Anna zich ook weer met elkaar verzoenen. Als ze dat niet doen, is het slechts wachten op een volgend conflict. De rol van de bemiddelende leraar in dit conflict is duidelijk en afhankelijk van de fase waarin het conflict zich bevindt. Het helpt bijvoorbeeld niet om te bemiddelen vooraleer de beide partijen daar klaar voor zijn. De leraar houdt daar rekening mee.

andere-zijn krijgt al onze aandacht. Deze kijk op conflict is koren op de molen van diegenen die graag polariseren: verschil is fundamenteel en moet uitgewist worden.

Een geheel andere benadering kijkt naar conflict vanuit gelijkens. We krijgen conflicten omdat we hetzelfde willen, we lijken nu eenmaal op de ander. Brandsma (1, p. 63) zegt hierover: 'We streven in deze visie hetzelfde na, en juist omdat er een bepaalde mate van schaarste is, botsen we met elkaar. Breng eens twee jonge kleuters in een ruimte met speelgoed. Stel dat er een rode tractor is, een blauw exemplaar, maar ook een blokkentoren, en tal van andere dingen waar een kleuter mee uit de voeten kan. Als nu de eerste snel naar de rode tractor loopt en ermee weg wil, wat wil dan de tweede? Precies, de rode tractor.' Dit laatste geldt zowel in materieel als in immaterieel opzicht. Zo wil iedereen goed onderwijs en de daaraan verbonden kansen om op de maatschappelijke ladder zijn plaats in te nemen. Iedereen wil erkenning en respect. Als je op die manier naar conflict kijkt, zet je niet het verschil maar de behoefte voorop.

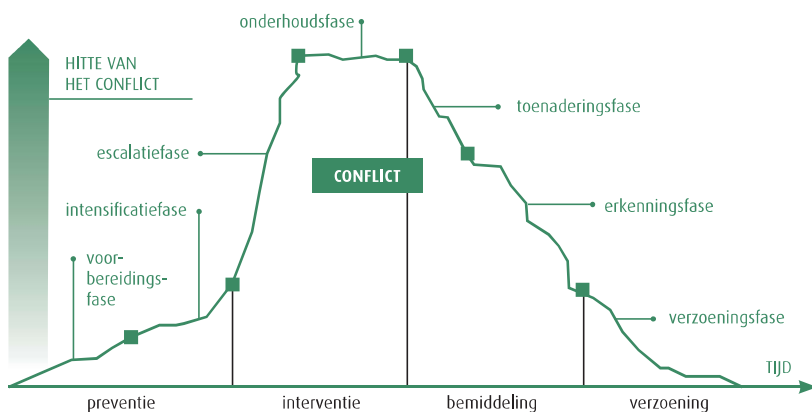
WAT IS EEN CONFLICT?

Het is speeltijd. Anna en Mohammed spurten naar de

VERSCHIL TUSSEN CONFLICT EN POLARISATIE

Bij de kinderen die rond het voorval van Mohammed en Anna verzamelen, speelt iets anders. Zij kiezen partij, voor of tegen Mohammed of Anna. In sommige gevallen zullen Mohammed en Anna hen daartoe ook aanzetten. Zij zoeken medestanders. De groepen die zo ontstaan, beantwoorden vaak aan stereotype identiteitskenmerken: 4A of 4B, jongens of meisjes, autochtoon of met een migratie-achtergrond. In die groep kan polarisatie ontstaan.

Polarisatie is de grote broer van conflict. Als je conflict ziet als hetgeen zichtbaar is van een ijsberg boven water, kan je polarisatie bekijken als het grote stuk van de ijsberg dat zich onder water bevindt en minder zichtbaar is. Waar bij conflict het nog min of meer duidelijk is wie dader en slachtoffer is, is dat

Fasen in een conflict (gebaseerd op Brandsma, 2016)

bij polarisatie niet zo. **Polarisatie leeft in de hoofden van mensen, het is een gedachteconstructie die inzet op verschil.** Daarom vraagt polarisatie om een heel andere aanpak dan conflict. Bij polarisatie worden verschillen uitvergroot, het wij-zij-denken wordt versterkt en groepen plaatsen zich tegenover elkaar. Dit tast persoonlijke relaties aan en ondermijnt maatschappelijke participatie en sociale cohesie.

In school X heeft leraar Y een conflict met een leerling. De leraar heeft een opmerking gemaakt aan het adres van de leerling die door die laatste als racistisch ervaren wordt en niet geaccepteerd wordt. Het conflict escaleert. De ouders doen hun beklag bij de directie. Een paar dagen later zitten alle partijen rond de tafel: de leraar, de leerling, de ouders en de directie die als bemiddelaar optreedt. Ieder legt zijn grieven op tafel. De leraar erkent dat hij in de fout gegaan is. Er worden afspraken gemaakt. Leraar, leerling en ouders verzoenen zich met elkaar.

Case closed?

Toch niet. Een aantal dagen later staat de omgeving van de school in rep en roer. Vele ouders stellen zich vragen bij wat er gebeurd is. Het is een verhaal van wij tegen zij geworden. Van wij de mensen met een migratieachtergrond tegen zij de leraren. Hoe kan dat? Dat kan bijvoorbeeld omdat de leerling en de ouders enerzijds en de leraar anderzijds tijdens de escalatie en het onderhoud van het conflict medestanders gezocht hebben. Bij die medestanders is een gevoel van wij tegen zij ontstaan. Zij van de school en wij, een bepaalde groep ouders met migratieachtergrond. Wij de leraren en zij die ons werk niet naar waarde schatten ... Het conflict is aangepakt en hersteld, maar de polarisatie leeft voort.

Polarisatie die het sociale weefsel ondermijnt, is wel degelijk heel bedreigend. In het voorbeeld zullen leraren en ouders zich meer en meer tegen elkaar afzetten. Toenemende spanningen zorgen ervoor dat de stabiliteit van de school op de proef gesteld wordt. Dat kan op zijn beurt weer tot andere conflicten aanleiding geven.

WAT IS POLARISATIE?

Polarisatie beantwoordt volgens Brandsma aan drie wetten: het is een **gedachteconstructie**, die **brandstof** nodig heeft en het is vooral een **gevoelsdynamiek**.

1) Polarisatie is een gedachteconstructie

Polarisatie gaat over wij-zij-denken. Wij zijn anders dan zij. En dat anders-zijn wordt met betekenis geladen. Het verschil tussen wij en zij wordt zo belangrijk gemaakt dat het lijkt alsof alleen dat nog telt. Die betekenis is vaak gebaseerd op veralgemeningen, vooroordelen en stereotypen. Het verschil dat zo benoemd wordt, is absoluut:

Het kader dat Bart Brandsma over polarisatie tekent (d.w.z. drie wetten, vijf rollen en vier game changers), geeft ons een taal om over polarisatie in gesprek te gaan en het helpt ons om onze eigen inbreng een plaats te geven.

Vragen die je kan stellen, zijn:

- Wat is hier echt aan de orde? Welke uitspraken zorgen voor zoveel emotie? Waarom wordt er zo hevig gereageerd?
- Waar sta ik hierin? Sta ik waar ik denk te staan? Heb ik daar zelf voor gekozen of hebben anderen mij in die positie gemanoeuvreed? Hoe kan ik bewust mijn positie kiezen? Door welke drijfveren laat ik mij leiden? Door welke drijfveren worden anderen geleid?
- Hoe kan ik daarop reageren? Hoe breng ik mensen tot rede? Hoe zorg ik ervoor dat ze naar elkaar luisteren?

altijd en overal, iedereen of niemand. Er is alleen zwart of wit. Zo hoor je in Vlaanderen zeggen dat alle Walen lui zijn of 'inactief'. In Wallonië hoor je dan weer dat Vlamingen racisten zijn, alle Vlamingen uiteraard. Zo zijn West-Vlamingen harde werkers, Antwerpenaren arrogant (het verhaal van Antwerpen en de rest, lees parking) en Limburgers traag. Vrouwen kunnen goed multitasken, maar ze kunnen niet kaartlezen. Nederlanders zijn zuinig, Fransen leven als God in Frankrijk, Duitsers zijn supergeorganiseerd, Engelsen zijn flegmatisch enzovoort. Fundamenteel betekent dit ook wel dat we altijd een keuze hebben: we gaan mee in het zwart-witdenken of niet.

2) Polarisatie heeft nood aan brandstof

Polarisatie wordt gevoed door brandstof. Je kan het best vergelijken met een haardvuur. Als je er niet regelmatig een blok hout opgooit, dooft het vuur. Brandsma zegt: 'Polarisatie heeft voortdurend brandstof nodig en die brandstof bestaat uit enkelvoudige beweringen over de aard van de identiteit van de tegenpool.' (1, p. 25) Degene die ermee begint, doet dat door bepaalde uitspraken te doen, brandstof te leveren, en wie ertegenin gaat geeft op zijn beurt ook brandstof. Zo krijg je een opeenstapeling van zogenaamde argumenten heen en weer.

*Bij mij op school was de 3e economische dikwijls kop van jut. De leerlingen van die klas waren **nooit** in orde, ze wilden **nooit** meewerken, je kon er nu eens **niets** mee beginnen. Het waren ook **altijd dezelfde** en 'daar moet ik geen tekening bij maken!' Dat soort van uitlatingen hoorde ik regelmatig in de leraarskamer op vrijdagavond na het laatste lesuur. Als schooldirecteur hoopte ik dat niemand zou reageren. Dan doofde het vanzelf. Maar o wee als een van de collega's ertegen inging. Dan zat het spel op de wagen. Dat gebeurt op het moment dat met de uitspraken niet langer op de bal wordt gespeeld, maar op de man: 'Ach, het is altijd hetzelfde met u. Gij kunt die gasten gewoonweg niet uitstaan.'*

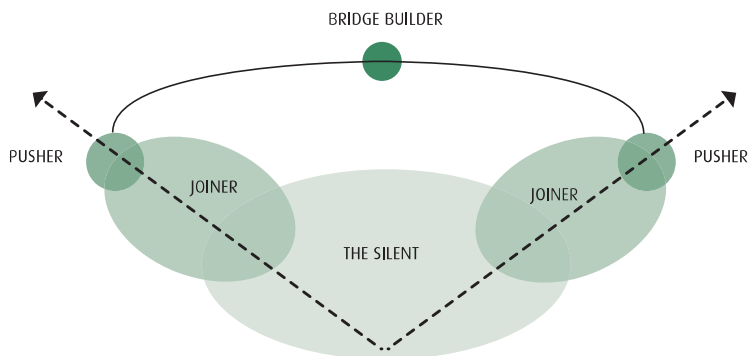
Jongeren in ontwikkeling zijn vatbaar voor een zwart-wit polariserend discours.

3) **Polarisatie is een gevoelsdynamiek**

Hoe verder in de polarisatie, hoe meer het (buik) gevoel op de voorgrond treedt. Feiten zijn in die dynamiek niet genoeg. Hoe vaak lijkt ons een situatie als buitenstaander niet simpel en eenvoudig op te lossen. Hoe vaak laten we – na analyse – onze op ratio gebaseerde oplossingen niet los op een situatie en moeten we vaststellen dat we er geen stap mee vooruit komen? Omdat het niet over ratio gaat, wel over emoties. Toch zal degene die polariseert dat niet toegeven. Het denken in vrienden en vijanden is bestand tegen harde bewijzen, het kwaad zit elders. Redelijkheid levert maar een beperkt antwoord. Rationele argumenten werken niet als het gaat over een emotionele dynamiek.

VIJF ROLLEN BIJ POLARISATIE

Om polarisatie strategisch te kunnen aanpakken, is het belangrijk in te zien welke rol we erin opnemen. De keuze voor een rol levert altijd voor- en nadelen. Bovendien is elke rol ‘goed’ en ‘fout’. Het belang zit in de samenhang tussen de rollen. Die verklaart de dynamiek en levert ons uiteindelijk ook een inzicht in de strategie om polarisatie aan te pakken.

Rollen bij polarisatie (gebaseerd op Brandsma, 2016)

PUSHER

Op elk van de polen (zie figuur) vinden we de eerste rol: de pusher. De pusher is de eerste die brandstof levert. Pushers stellen zich zeer zichtbaar en luid op. Zij spelen de hoofdrol. Pushers zijn 100 % overtuigd van eigen gelijk. Het zijn idealisten. Zij denken zwart-wit. Er is geen plaats voor nuance. Nuance verzwakt. Pushers luisteren om die reden niet. Als de pusher dat toestaat, verliest hij zijn rol. Op die plaats is er vaak ook maar één weg, naar nog extremer.

Trump is een pusher. Dat blijkt bijvoorbeeld duidelijk bij de uitspraken die hij doet over de Mexicanen: het zijn allemaal vrouwenverkrachters, misdadigers en drughandelaars. Allemaal, altijd, overal. Hetzelfde vind je bij pushers hier te lande: vluchtelingen zijn profiteurs, ze willen niet werken, ze komen naar hier om van onze sociale zekerheid te profiteren en zo voort. De collega op school die op vrijdagavond de

3e economische aanpakt is een pusher, de collega die hem van antwoord dient ook, net als de ouder die andere ouders aan de schoolpoort oppoekt tegen de leraren en de school.

Pushers stellen dat wij en zij niets gemeen hebben en dat we precies daarom moeten kiezen.

JOINER

Joiners behoren tot de groep die ervoor kiest om mee te doen. Joiners stappen uit de polarisatiedruk in de spotlight. Ze kiezen voor een kamp en luisteren selectief. Sommigen doen dat zeer overtuigend en zichtbaar, anderen blijven wat op de achtergrond. Zij zeggen bijvoorbeeld: 'Ik vind dat je overdrijft, maar je hebt wel een punt.' Joiners worden niet graag meelopers genoemd. Joiners vinden van zichzelf dat ze een eigen mening hebben maar dat ze niet 'naïef' zijn.

STILLE MENSEN

Tussen de polen in bevindt zich het midden, de derde rol die wordt ingenomen door wat Brandsma de silent noemt. De silent vormen een belangrijke maar moeilijk grijpbare groep. Zij kiezen niet, soms omdat ze zeer betrokken zijn en overtuigd van een andere weg om problemen aan te pakken, soms omdat ze onverschillig zijn en er geen zin in hebben, soms omdat ze beroepshalve daar thuishoren (bv. leraren, CLB-medewerkers, politiemensen, rechters en ambtenaren). De silent vormen de echte doelgroep van de pusher. De pusher verdraagt immers niet dat mensen niet kiezen. Zoals president George Bush zei na 9/11: 'You are either with us or against us.' Er is voor de pusher geen tussenweg: kies!

BRUGGENBOUWER

Met de pusher, joiner en stille groep is het spanningsveld in polarisatie geschetst. De vierde rol is die van bruggenbouwer. Hij stelt zich op boven de partijen. Positief is dat bruggenbouwers zich neutraal en rationeel opstellen, ze begrenzen, analyseren en zoeken oplossingen. Zij zetten zich in voor de dialoog. Wie optreedt als bruggenbouwer moet met een aantal valkuilen afrekenen. Hij is vaak wat overmoedig. Hij denkt goede argumenten te hebben om de pushers te overtuigen. Als een van de wetmatigheden emotie is, dan hebben argumenten maar een beperkte impact. Bruggenbouwers zien vaak niet in dat zij de pushers het onderwerp laten bepalen door met hen in dialoog te gaan. Zij geven ongewild brandstof. Bovendien worden bruggenbouwers maar zelden vertrouwd.

ZWART SCHAAP

De rol van het zwarte schaap vinden we terug bij extreme polarisatie. Het zwarte schaap is het eerste slachtoffer. Het is hij of zij die in het midden bleef staan, als bruggenbouwer of als silent omdat hij

Iedereen wil erkenning en respect. Als je op die manier naar conflict kijkt, zet je niet het verschil maar de behoefte voorop.

Shutterstock

of zij niet kon of wou kiezen. Bijvoorbeeld, in het geval van een nieuw samengesteld gezin wil de schoonzoon dat zijn schoonvader kiest, voor zijn dochter of voor zijn nieuwe partner. Het moet tenminste duidelijk zijn! Wie niet kiest, verliest partner of dochter.

CHANGE THE GAME: DE AANPAK VAN POLARISATIE

Als polarisatie op school een bedreiging gaat vormen, wil je ingrijpen. De directie die het conflict tussen leraar en leerling in goede banen heeft geleid, kan niet op beide oren slapen. De situatie aan de schoolpoort kan escaleren en vraagt aandacht, net als de manier waarop hierover in de leraarskamer wordt gesproken. **Nog sterker is inzetten op een beleid dat polarisatie preventief aanpakt, door te werken aan verbinding, aan veerkracht van zowel leerlingen als leraren.**

Hoe kan je succesvol depolariseren? Brandsma zet vier game changers in¹.

VERANDER VAN DOELGROEP: RICHT JE AANDACHT OP DE MIDDENGROEP

Verandering van doelgroep betekent dat je je aandacht best richt op de grote groep in het midden. Polarisation gebeurt door het midden: pushers verhogen de druk om een kamp te kiezen, voor of tegen. Je kan alleen effectief depolariseren door te investeren in het midden en je aandacht weg te

halen bij de polen. Daarin verschilt de aanpak van polarisatie van conflict. Bij conflict ga je aan de slag met de rechtstreeks betrokkenen. Bij polarisatie richt je je aandacht op de grote groep in het midden, op zij die niet of nog niet gekozen hebben. Concreet betekent dat, terugblikkend op het voorbeeld van de 3e economische, aandacht voor de leraren die je niet hoort maar die eveneens lesgeven in die klas of klassen en die het daar even moeilijk hebben. Hen moet je hebben. Samen met hen kan je voor verandering zorgen. Daarom is het zo belangrijk om netwerken van medestanders uit te bouwen in vreedstijd.

Dat alles is tegelijkertijd ook de basis van een goed schoolbeleid: zorg voor een sterk netwerk in vreedstijd. Werk aan de veerkracht van je leerlingen, zorg voor een antipestbeleid, maak werk van een verbindend schoolklimaat.

VERANDER VAN ONDERWERP: OP ZOEK NAAR HET GEMEENSCHAPPELIJKE VRAAGSTUK

Wat is de eigenlijke kwestie? Wat is het gemeenschappelijke vraagstuk? En hoe zorg ik ervoor dat dat het onderwerp wordt?

Als mijn kinderen destijds wat uitgespookt hadden en ik riep hen ter verantwoording, dan stond ik erop dat ze mij aankeken. Want je komt voor je fouten uit, toch?! Waarom? Uit respect. Dat zit er in hun rugzakje. Toen kwamen er op school kinderen die ons niet wilden aankijken als ze wat uitgespookt hadden. Zij keken ons

¹ Wat doe je als een jongere niet wil meedoen aan een activiteit vanwege het geloof? Hoe reageer je als een leerling homofobe scheldwoorden gebruikt? Een interessante tool over hoe omgaan met morele dilemma's en die aansluit bij de vier game changers van Bart Brandsma, vind je op: https://www.kis.nl/artikel/struisvogel-sessie-maakt-morele-dilemma's-behapbaar?utm_medium=email.

Bij polarisatie richt je je aandacht best op de grote groep in het midden, op zij die niet of nog niet gekozen hebben.

niet aan omdat ze zich schaamden. Andere cultuur, ander rugzakje. Waarom? Respect! Sommige van mijn collega's hadden het daar verschrikkelijk moeilijk mee. Ze maakten het verschil belangrijk: aankijken of niet aankijken. Het gemeenschappelijke vraagstuk was echter respect.

De polen willen het hebben over het verschil, over zij die nooit in orde zijn, over zij die mij niet willen aankijken etc. Het vraagstuk in het midden biedt echter de grootste kans op succes.

Hoe zorgen wij ervoor dat wij ook op vrijdagmiddag les kunnen geven in de 3e economische? Wat hebben wij daarvoor nodig? De polen verwachten een oplossing, bijvoorbeeld dat ik als directeur tijdens het laatste lesuur voortdurend door de gangen patrouilleer. De polen verwachten dat ik het probleem voor hen oplos. Dat leidt onveranderlijk tot teleurstelling en frustratie. Het midden daarentegen verwacht dat ik hen de vaardigheden en de tools geef en hen sterker maak zodat zij daar en dan maar ook op andere momenten dat soort van uitdagingen aankunnen. Zij verwachten geen oplossing, samen stellen wij wel een vraag en samen zoeken we naar het antwoord op die vraag: 'Wat hebben we nodig en wie kan ons dat bezorgen?'

Hoe de polen en de silent naar de context van conflict kijken, verschilt fundamenteel. Voor de polen is conflict een spelbreker die moet uitgeschakeld worden. Elk conflict heeft een schuldige. 'Elimineer' de schuldige en de vrede keert terug. Maar schuld staat de oplossing in de weg. Dat valt steeds weer op bij langlopende conflicten genre Noord-Ierland of Palestina. De schuldvraag is contraproductief, vrede is 'een lange rij van conflicten waar we beschaafd mee om zijn gegaan.' (1, p. 66) Zo is dat ook in de 3e economische. De eindeloze zoektocht naar de schuldige leidt af en belet ons te werken. De 'kwestie' is wat anders. Hoe kom ik te weten wat de kwestie is? Door van positie te veranderen.

Meer informatie over hoe je polarisatie zowel preventief als curatief kan aanpakken, vind je ook op:

- www.katholiekonderwijs.vlaanderen: zoekterm polarisering, Vademecum zorgbreed en kansrijk onderwijs;
- Onderwijs.vlaanderen.be: leidraad voor de preventie en aanpak van radicalisering en polarisering;
- wij-zij.be;
- insidepolarisation.nl;
- kis.nl: kennisplatform integratie en samenleving;
- democratischdialogoog.be;
- schoolzonderracisme.be;
- <https://arktos.be/publicaties/bounce-veerkracht-tools-voor-jongeren-en-hun-omgeving>;
- Van Alstein, M. (2018). *Omgaan met controversie en polarisatie in de klas*. Pelkmans Pro.

VERANDER VAN ONDERWERP: OP ZOEK NAAR HET GEMEENSCHAPPELIJKE VRAAGSTUK

Laat je niet leiden door de pushers. Ga niet boven de partijen als bruggenbouwer staan maar ertussen. Wie boven de partijen gaat staan, oordeelt en geeft de indruk de oplossing te kunnen aanreiken. Wie tussen de partijen staat, schort zijn eigen oordeel op en stelt zich kwetsbaar op. Ook jij worstelt met wat gebeurt, ook jij weet het even niet meer. Luister naar het midden en vind zo het belang van het midden.

In de 3e economische gaat het over lesgeven op vrijdag. Maar ook nog over veel meer dan dat. Wie naar het midden luistert, het midden van leraarskamer maar even goed het midden van de klas, komt uit bij veiligheid. Veiligheid van de leraar, veiligheid van de leerling. Daar situeert zich het centrale verlangen: herstel de veiligheid en we kunnen werken.

Brandma (1, p. 88-89) zegt hierover: 'Het kennen van het midden, het luisteren naar het midden, het deel uitmaken van het midden is niet hetzelfde als een brug bouwen tussen de polen, het is een radicale verandering van positie.' Luisteren trekt mensen naar het midden, maar dan moet je zelf wel in dat midden staan.

VERANDER VAN TOON: LUISTERBEREIDHEID

Als je wil depolariseren, moet je niet moraliseren. Als mijn mening maar telt als ik ze aan anderen wil opdringen, is de kans groot dat ik op de stoel van de pusher terechtkom. Dat is een positie waar veel mensen in het onderwijs in terechtkomen: we weten het altijd beter.

De uitdagingen/problemen waar de leraren in de 3e economische mee geconfronteerd worden, zijn authentiek. Ik kom die te weten door te luisteren. Brandsma (1, p. 90) zegt: 'De toon moet er een zijn van echte interesse, van erkenning van de ander, een die mild is, niet oordelend, ook niet in tweede instantie.' Concreet betekent dit dat een verbindende houding en verbindende dialoog voorwaarden zijn. Dat betekent ook dat ik mij niet als detective opstel: ook al meen ik het antwoord te kennen, ik wacht geduldig tot het door mijn gesprekspartner(s) geformuleerd wordt.

Professioneel zijn, betekent dat je probeert om zowel bruggenbouwer te zijn als de zesde positie in te nemen, zoals belichaamd in de vier game changers. De bruggenbouwer is een manager. Hij is neutraal en analytisch, hij begrenst en zoekt naar een oplossing. Hij houdt rekening met feiten en data. Op de zesde positie ben je veel meer een leider. Je bent gekleurd maar onafhankelijk. Je bent empathisch en luisterend. Je doel is niet de oplossing, maar het vraagstuk. Wat houdt de mensen bezig, wat is de kern van de zaak? Welk verhaal zit daarachter? Wat is hun verlangen?

HOE POLARISATIE TOT RADICALISERING KAN LEIDEN

Polarisatie is niet weg te denken. Het zorgt voor uitdagende ideeën, het geeft gestalte aan onze identiteit. Het is ook onontbeerlijk bij de identiteitsontwikkeling van jongeren. Net als conflict hoort het gewoon bij het leven. Vandaag echter krijgt identiteit - met de nadruk op wat anders is (= het identitaire) - een steeds grotere aandacht. Velen bewegen zich meer en meer naar buiten op het identiteitslijntje, weg van het midden. Hoe verder weg van het midden, hoe zekerder alles lijkt. Dat is verleidelijk. Maar hoe verder weg van het midden des te minder dialoog. Daar heerst alleen nog monoloog, tegenspraak wordt niet geduld. Er is dan minder ruimte voor debat en zelfs discussie, zowel politiek als sociaal.

Op die manier bestaat de kans dat radicalisering toeslaat. Elk wereldbeeld kan radicaliseren. Dat gebeurt op het ogenblik dat er geen plaats meer is voor gesprek en als we de bereidheid niet meer aan de dag kunnen leggen om in dialoog te gaan met wie anders denkt. Jongeren zijn hier vatbaar voor, zeker als ze zoekende zijn, als ze ergens willen bijhoren, als ze onrecht ervaren. Extremistische groepen spelen daarop graag in. Zij bieden een sterke identiteit in een sterke groep en linken die aan een duidelijk wereldbeeld. Dat is hun antwoord op gepercipieerd en ervaren onrecht. Voor jongeren die om een of andere

reden niet zo sterk staan, biedt dat een verleidelijk perspectief.

Bij radicalisering moeten we ook verder kijken dan wat voor de hand ligt. Het gaat niet alleen over evidente vormen van extremisme zoals religieus extremisme en rechts-extremisme maar evenzeer over uit de hand gelopen dierenrechtenactivisme of klimaatactivisme. Het gaat over rechts en links, over rood en groen en over elk ander mogelijk levensbeeld.

Een fundamentele opdracht voor onderwijs (basis, secundair en hoger) ligt in de preventie van radicalisering: zorg ervoor dat jongeren inclusief leren denken. Dat is denken met de nadruk op 'én'. Dat is iets anders dan exclusief denken, wat de nadruk legt op eenzijdigheid. Het is dus niet of ik, of jij, maar ik én jij. In de eenzijdigheid schuilt het kwaad.

HOOPVOL MIDDEN

In het midden is een investering in de andere de moeite waard. We zijn wie we zijn, we moeten onze eigen principes niet verloochenen maar we leren wel in contact te blijven. Dat is preventie. Veelzijdigheid maakt depolarisatie mogelijk: 'De inclusieve samenleving is daarmee een doel dat zichzelf legitimeert, een noodzakelijke voorwaarde, en niet een idealistisch etiket om problemen met verschil, conflict en polarisatie te camoufleren.' (1, p. 114)

Referenties

(1) Brandsma B. (2016). *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*. Media.

